

על רבנות והנהגת הצבור — שיחה עם הרב יהושע כ"ץ

עשור לקיומה של הישיבה משמש הזדמנות טובה לאתנחתא בשטף העבודה הסדירה כדי להתבונן במעשי העבר ולנסות לכוון את העתיד. במסגרת זו נתקימה שיחה עם הרב יהושע כ"ץ, בוגר המחזור הא' של ה"הסדר" בישיבת הכותל, ומוסמכי ה"כולל" הראשונים, המשמש זה כשנתיים כרב בקבוץ "חפץ חיים".

השאלה היותר בסיסית היא, מה במסגרת ה"כולל" שלנו ובמה שמתלווה אליה, לפניה בתקופת לימודי הישיבה ובצמוד לה, מה יש בה ומה אין בה בהתייחס לתפקידים שאתה משתוקק למלא היום. הישיבה איננה סמינר להכשרת רבנים, איננה סמינר למחנכים, יש לה אופק רחב מאד כשאיפותיה החנוכיות, בעצוב דמות בהעברת מורשת היהדות לדור הבא. אולם פרט ליסוד הרוחני הטהור השולט באוירת הישיבה, פרט ללמוד ש"ס וכל המתלווה לכך, הרי ישנם בוגרים שבשלב מסוים של התפתחותם פונים למלא תפקידים. אחר התפקידים המכובדים והחשובים להמשך קיומה של האומה במסגרת הרצויה לנו הוא הרבנות. והשאלה היא, כאמור מה במורשת הישיבה ותכניה מסייע לתפקיד ומה נעדר ממנה.

תשובה לשאלה זאת אוכל לתת רק בעוד חמש שנים, אם אתמיד בעבודת הקודש. ביכולתי עתה לנסות ולברוק בתקופה זו של חבלי הרבנות שלי, מה חסר בי. קשה מאד להבחין אם החסרונות הם אישיים או שנובעים מכך שלא קבלתי בצורה מספקת; ואף זה יתכן בגלל שאני לא כלי קבול במידה ראויה. אולם למרות זאת, אף מהתקופה הקצרה אני יכול להסיק, אי אלו מסקנות לגבי הנדון.

ה"כולל" שלנו הרי בנוי כהמשך לישיבה, ואני רוצה לכלול בדברי גם את הימים שישבת בחדר זה כתלמיד הישיבה. יש לנו בא"י צבור לא מבוטל של רבנים מסוג מסויים קשה למצוא את הדרך אליו. לעומת זאת, אנשים שעברו את המסלול אצלנו, אולי ימצאו את הדרך ביתר קלות, וזאת מהסיבה הפשוטה, כי הם באו מרוכז חברתי זה. אני מדבר איפוא על בחור שהגיע אלינו בגיל 18 והתכנית המלאה שישנה כאן עשר שנים, חמש – בישיבה וחמש ב"כולל", הרי אומר שהוא מסיים בן כח'. הגני חש אחריות עצומה כלפי עשר ממיטב שנותיו וכלפי היעדים שהוא אמור לצעוד לקראתם.

כמו מוסדות רבים אחרים בארץ, הישיבה עוד לא התפתחה למלוא כוחה. קשה לומר שהיא מצאה את הדרך לגדל רבנים. יכול להיות שהיא מצאה את הדרך לגדל רמי"ם, ואף זאת בעיקר לישיבות תיכוניות. הרי כדי להיות רב צריך משהו אישי מיוחד שלא כל אדם ניחן בו, ומלבד זאת גם ההשכלה התורנית הרחבה בכיוונים שונים שרוב נזקק לה, וכן הכרת בעיות הלכתיות וחברתיות – צבוריות וכיווני פתרון חוששני שאין הישיבה וה"כולל" יכולים להקנותם.

האם משמעם של הדברים שאתה שולל את האפשרות שהישיבה היא בית היוצר לרבנים?

לא. אני רק אומר שקשה להניח שבוגרים בגיל עשרים ושמונה שעברו את המסלול הנ"ל יוכלו לפנות לעולם הרבנות, מכל מקום רק מעטים מהם.

אבל, הרי באותה מידה, הנך יכול לטעון כלפי הרמ"ם. מי שאינו יודע לעמוד לפני כיתה, ואין לו כושר מנהיגות והדרכה, יפסל לעבודת ההוראה.

לכך לא התכונתי, ואחזור לזה בהמשך שיחתנו. כדי להסביר את דברי אפתח בתאור עבודתי ברבנות. בקבוץ "חפץ חיים" יש אמנם מסורת איתנה של הלכה ברוב התחומים, אולי אפילו בכלום. (אמרתי "אולי", כי יש נושאים חדשים ונושאים מתחדשים, ופתרונות שבעבר לא התיחסו אליהם). אולם יום יום מתעוררות שאלות ובעיות מגוונות בכל שטחי התורה ודבר זה מחייב היקף וגישה בריאה. את המצב בערים איני מכיר מקרוב, ואולי ההתייחסות לדרישת ההלכה קיימת בכוונים שונים מאשר בקבוץ. אציין ששותפי לעבודת הקודש הם הרבנים, הרב הלל ב. שליט"א והרב קלמן כ. שליט"א (שניהם בעלי נסיון רב ברבנות ובחנוך, והם שיצרו את המסורת בכל תחומי ההלכה בקבוץ; בחלקם בהתיעצות עם החזו"א זצ"ל) שותפות זו מקילה עלי, ואני לומד בלי סוף מנסיונם ומעצותיהם.

האם אתה מכנה רבנות שכונה כרבנות עיר?

כן, הייתי מדייק ומדבר איפוא על רבנות בהתיישובות. כשאנו מתכנסים לשיבות רבנים מדי חודש, מורגש מאד ההבדל בין רבני ההתיישובות לרבנים שעסוקים עם צבור עירוני.

האם אתם עוסקים רק בנושאים הלכתיים?

עיקר הדיונים טובבים על נושאים הלכתיים מובהקים, מועטים מאד הדיונים על עניני הנהגת הצבור. אני עושה זאת במסגרת אישית; יש לי קשר חזק עם רבנים מסוימים ואני מרגיש שהם "בוני" אותי. לפעמים זה מתבטא אפילו בדברים שנשמעים לא משמעותיים, אולם יש להם ערך רב. יש לי קשר טוב עם רב פלוני והוא משמש לי כיועץ בהנהגת הצבור ובפתרון בעיות שונות, חברתיות, חנוכיות ועוד. אנו נפגשים לעיתים קרובות, משוחחים ומתיעצים, ובעיקר אני לומד ממנו. עם הרב הזה יש לי גם קשר בבעיות הלכה, אנו מעבירים שאלות ותשובות זה לזה, ומחליפים אינפורמציה על דעתם של מורי הוראה מובהקים בנושאים הנדונים אוכל לומר כאשר שללתי אפשרות הכשרת רבנים במוסד, כגון הישיבה וב"כולל" שלנו, התכונתי גם לכך שמוטל על אדם היוצא לשטח, להסתמך על נסיונם של אחרים, אלה החיים את הבעיות ומכירים אותם מקרוב.

השאלה היא איפוא, אם ברצוננו להקל על הרב החדש את חבלי ההסתגלות, מה עלינו לעשות כדי שיבוא עם מירב חכמת הנסיון; ושמה אין ברירה ועליו לעמוד על דברי תורה מתוך הכשלון?

גדון על זה בהמשך הדברים. ברצוני להביא דוגמא ביחס להנהגת הצבור. בסמוך לחול המועד פורסמה מודעה בקבוץ בדבר השקאת גני נוי בחול המועד. למדתי את הענין, לא רק בצורה עיונית אלא גם למעשה בפגישת רבנים מיוחדת שהוקדשה לנושא זה. כל אחד מהמשתתפים הביע את דעתו בנושא, ספר על מגעיו עם רבנים קשישים ופוסקים מפורסמים, ואף אני בררתי לעצמי את הסוגיה, ובהתאם לכך כתבתי את שכתבתי. כשרב פלוני ראה את המודעה, טען שאין זה נוטה מתאים לרב. שאלתיו בתמימות, מדוע, והוא לימד אותי כיצד יש לנסח מודעות לצבור. ואגב ספר לי שאף הוא עצמו למד זאת ממורה הוראה זקן. יסוד כל הלמוד שבפניה לצבור יש לשקול היטב כל מילה. ראשית העיר, והדבר אופייני, שנוסח

הפניה צריך להיות "חס" ולבכיי. בערב חג יש לחתום בברכה "לנו ולכל בית ישראל" וכדומה. שנית, אין כותבים אסור או מותר בפסקנות אלא ע"פי ההלכה אין להשקות", וכיוצא בכך, ואזי מקבלים הדברים משמעות אחרת. מאז אני מקפיד מאד בנסוח מודעות לצבור וצורתן, אפשר הדבר שהענין כולו ישמע פעוט אולם בעיני יש לו חשיבות לא מבוטלת. פעמים הרבה מודעות הם חלק מתדמיתו של הרב. וברור שהענין הוא לא אישי, אלא שהיחס לרב ולפניותיו תלוי בכך.

אם כך מדוע אי אפשר להזמין רב בעל נסיון, והוא יעניק לפרחי הרבנות מנסיונו? שנה לפני סיום ה"כולל", הוא ירצה וידגים בהתיחס לשטחים שונים בעבודת הרבנות.

אכן, יש מקום להדרכה, אם מתגבשת קבוצה מסוימת שברי לה כי היא הולכת לרבנות. כללית טוב להכיר את הבעיות הכלל - ישראליות, אולם הדרכה מעשית תהא משמעותית רק אם האנשים יתכוננו לתפקידם ברצינות.

האם אתה מעלה על הכתב ציונים מנסיוןך המצטבר?

אני רושם בדרך כלל תשובות לבעיות הלכה שעסקתי בהן.

האם גם נושאים שאינם קשורים ישירות להלכה?

אכן, יש דברים שאני רושם לזכרון. הבוקר למשל רשמתי לעצמי, מה שהוחלט בענין הפרשת תרומות ומעשרות מיבול החיטה שלנו. ההתלבטות היתה אם להסתמך על הפרשת תו"מ הארצית (שהתבצעה כראוי בשנה שעברה) היה עלי לודא אם גם השנה מתכוננים להפריש, ואם יש חשש שלפני הפרשה (המתבצעת בסוף הקציר בכל הארץ) יוצאת חיטה מהטחנות לשוק כי אז הכשלנו חלילה את הצבור באכילת טבל. לצורך הברור טלפנתי לרבנים לנדאו ואהרונסון שליט"א שטפלו אשתקד בהפרשה הארצית. לאחר הברור הוחלט שלא להפריש אצלנו.

האם יש להסיק מכאן שאין צורך להחמיר ולעשר את הלחם?

לא אומר זאת בודאות. עכ"פ, אם הייתי צריך להודיע על כך לצבור הייתי מברר את הענין בצורה יותר רחבה, כגון: מה בדבר הפרשת המרכיבים האחרים שבלחם. אנו, מ"מ, מפרישים את הלחם בעצמנו. אציין בעיה נוספת בנושא הפרשת יבול החיטה. חלק מהיבול נשלח לזרעים, ולעיתים, לאחר בדיקה (לחות וגודל) אין הסחורה מתקבלת והחיטה נשלחת לטחנות הקמת. בטחנה לזרעים אין הפרשה, וכיון שמדובר בכמויות עצומות, הרי שחבל על ה"אחד ממאה וקצת יותר", אם בסופו של דבר, החיטה תגיע לטחנה ותופרש כנזכר. החלטתי שנפריש על תנאי שאם יגיע המשלוח לטחנה - ההפרשה בטלה (אין זו "ברירה") ואז נוכל להפריש שוב את אותה כמות. (הענין הוחלט לאחר התייעצות עם רבנים גדולים) רשמתי לעצמי את פרטי הענין לזכרון ע"ש העתיד. בשנה שעברה היו ברורים אחרים הקשורים לנושא מעשר עני (לא אפרטם כאן, כי ארוכים הם) אבל רשמתי לעצמי מה שנעשה בנרדן. בדרך כלל אני רושם את מקורות הפסיקה, עם מי התייעצתי ומה אמרו זקני ההוראה.

הענין השני שטפנתי בו הבוקר היה בקשר לפרות המבכירות, העומדות להמליט, וכדי להמנע מקדושת הבכורה נוהגין למכרן לגוי. נקבע לאחר התייעצות עם הרבנים שהסדור הטוב ביותר הוא שנבצע את המכירה בעצמנו. נסחנו חוזה מכירה

ששוכפל ובכל הזדמנות שעלי לבצע את המכירה, אני ממלא את הפרטים ו"הענין עובד מהר". אנו מוכרים חלק מסוים מהפרה ובזה אנו נכנסים לשותפות עם עכו"ם ופוקעת קדושת הבכורה: ומכיון שחלק מפרות המשק מכורות לכהן כדי שאפשר יהא להאכילן הרומה, הרי שהמכירה מתבצעת ע"י הכהן, בעל הפרות, לגוי.

אחריות מיוחדת מצריכה הדאגה להפרשת תו"מ מחמניות, פירות, סלק סוכר וכדומה, שאנו מגדלים בקבוץ. מדי פעם יש למנות את האדם המטפל בקטיף בעקירה, באסוף ולהדריך אותו בנוסח קצר.

השנה יש לדאוג לחלול מעשר שני, למטבעות וכו'. מדי פעם צפים בירורי הלכה מענינים בהלכות תרומות ומעשרות, האם ניתן להפריש מהטבל הפזור בשטח, ואם כן, כיצד. האסדמלפונים וקשואים שמגדלים לזרעים – חייבים בהפרשה, כיוצא בכך, גרעיני הכותנה, ומה בדבר החלק המופנה לרפת לתחמיץ; בכל הנושאים הללו אני מקבל הדרכה מהרבנים שותפי למלאכת הקודש.

האם ברורים אלו ושמותם הועלו על הכתב?

יש שסוכמו בקצור ויש שנשמטו. אמנם. דברים הקשורים להנהגת הצבור, הם גם דברים שקשה לדעת כיצד לנסחם, אבל אולי צודקת העצה לכתוב, או אפילו לנהל יומן פעולות, במיוחד שישנן בעיות החוזרות על עצמן, ואפשר לחסוך את ההתחבטות הנוספת.

הנה לפני יומיים היה אצלי רב צעיר שהביא עמו אדם נוסף, שהציג שאלה חמורה הרב התחבט בפתרון ובקש את חוות דעתי, אמרתי לו שלמעשה כבר נשאלתי בכגון דא, וכך וכך היא ההלכה. הוא בקש לדעת הנמקות והוכחות, ואני אף ספרתי לו ממי שמעתין. אלא כשעלעלתי ברשימותי לא מצאתין. מסתבר, שאת המקרה הזה שכחתי לרשום, ואכן, יתכן שאין הנדון דומה לראיה, והרי א"א לדמות סתם מילתא למילתא, ואולי היה בנדון שלי מרכיב שנעדר מהשאלה החדשה. מ"מ נאלצתי לברר את הבעיה כולה בשניה, ורק אז להעלותה על הכתב אכן, כשאני מדפדף במחכרות בהן מרוכזות בעיות ההלכה שנתבררו, אני עומד פעם נוספת על הגיוון הרב שבנושאים: רמיזה לנכרי ביו"ט, בעל הלוקח את אשתו ללידה בשבת, מהו לגבי נסיעה, ודין תחומין בהקשר לכך. כבדים בעופות הרבוקים זה בזה, פדיון הבן לאחר הפלה, טבילה בליל שבת בשלא סדרה את צפרניה. אשה, שאחותה נפטרה בארה"ב, לויטה תיערך שעה שאצלנו כבר יכנס החג, מהי לגבי אבלות של שבעה; אם יש להסיר עמודים שעל ידם עובר חוט העירוב, מפני מראית העין שזה מהצד. חברות באגודה השולחת בטיסה בשבת אפרוחים לחו"ל, מהו לקלוף בשבת במקלף, האם אפשר להשאל על תרומה שנתערבבה, תפיסת תרנגולות שברחו בשבת, פתרונות להפעלת מכונת שטיפת כלים בשבת, פתרונות להפעלת מכון החליבה בשבת, עם סדור חדש של מסיר גביעים אוטומטי ועוד ועוד. בנוגע לנושאי הפעלת מכשירים אני עומד בקשר עם המכון הטכנולוגי בירושלים ועם צמ"ת באלון שבות ובבעיות הקלאות וטכנולוגיה עם המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה של פא"י באגב, שבפרוס הפסח העבודה רבה, במיוחד בשאלת הכשרת כלים והכנת מצרכים לפסח; כינהן שאלות ציבוריות ופרטיות, ואם כי גם בנושא זה ישנה מסורת כאמור, והאנשים מתורגלים להכשרה וכו', הרי שבכל שנה מתחדשות בעיות ועמן פתרונות. לרוגמא, רשמתי לי השנה את כל עבודות הענפים השונים בחול

המועד, איסורם, היתרם, דבר האבוד וכו', והנה בין הרשימות אף תשובות שנשלחו לשואלים המשרתים במלואים וכדומה מן הגיוון. ולא אאריך בדוגמאות נוספות נחזור לנושא שפתחנו בו קודם לכן: ההכשרה בישיבה. הייתי מחלק את הנושא. זהה לכמה חלקים: לתחום ההלכה, לתחום ההוראה לצבור, לתחום עולם המחשבה או נכון יותר: להשקפת עולם רחבה ככל תחומי היהודות, התיחסות לבעיות הדור אלה הם תחומים שצריך לבדוק אם הישיבה נתנה את כל מה שהיא מסוגלת לתת לאדם המסוגל לקבל והראוי לשמש ברבנות. ולאחר כל זה צריך לזכור שעד שלא באים לשטח ולא יודעים איזה צבור הוא המונהג, ומהי השקפת עולמו - א"א לגבש דרך ברורה; מ"מ גם אם אי אפשר להכנס לפרטים הרי הישיבה צריכה לתת את הכוון הכללי.

ביחס לתחום ההלכה הזדמנה לי לאחרונה דוגמא קלסית לדיון שלנו. היתה אצלי בחורה מדריכת נוער. שאלתה היתה אם מותר לשחק כדור רגל בשבת, לפני שפניתי להשיב ישירות לשאלה, חקרתי לגורמים שהולידו שאלה זו. כונתי היתה שבמידה לא מבוטלת תושפע התשובה מגורמים אלו. אם לדוגמא, היא עסקה בלמוד הלכות שבת מתוך הספרים שנפוצו לאחרונה ומצאה שם דיון על משחק כדורגל, ובקשתה כרנע היא לברר, האורטית את עמדתי ההלכתית, מקורות האסור וכו' - הרי תהא התשובה בהתאם. לעומת זאת, אם היא נתקלה בעבודתה החנוכות בעובדה המצריכה תגובה והיא מבקשת לבססה על העקרון ההלכתי, תהא התשובה שונה בהתאם; דהיינו יהא עלי להנחותה,

כיצד להגיב אם השאלה התעוררה כתוצאה מהוראת הלכות שבת שוב צריך להגיב אחרת; בכל הנ"ל למרות שבהלכה עסקינן, וההלכה אחת היא. במקרה הנדון החלטתי בסופו של דבר לפרוש את היריעה ולהביא בפניה את הצדדים ההלכתיים והחנוכיים כאחד. רציתי לתת לה כיוון מחשבה נכון באשר להתיחסות מורה ההוראה והמורה בהוראה להלכה. אציין שאם כי עסקו בנושאים כגון דא בספרי אחרונים בני דורנו וחלקם אף הגיעו למסקנות חד משמעיות, עדיין מחכה "עבודה" רבה לרב משום שלעולם יש לדעת עם איזה צבור יש לך "עסק". יש ודבר שהוא מותר ע"פ "עיקר הדיון" אסור הלכה למעשה מטעמים חנוכיים - צבוריים. מאידך חייב הרב לטפל בבעיה טקטית כיצד יישב את דעתו עם פסק שונה בספר מקובל שיצא בדורנו; כדי לפתור בעיה מסוג זה חייב הרב לדעת את ה"חלק החמישי בשולחן ערוך", ולא תספיק לו הידיעה בהלכות שבת. אם מדובר על "חומרא" לצורך השעה והמקום יש להעיר שיש לכך מקור מפורש בגמרא, בתחילת מסכת עירובין, "רב בקעה מצא וגדר בה גדר", ופרשו הראשונים שבאותו מקום היו פרוצים בהלכות עירובין, ולכן החמיר עליהם, הגם שדעתו היתה שההלכה היא לקולא. במאמר מוסגר אומר שמטעמים אלו של התיחסות ישירה לשאל, לסביבתו, למניעיו וכו' הנני מבין המסתייגים מהתכנית "הרדיופוניית" - "עשה לך רב". תשובה כהלכה תוכל לבוא רק מתוך התחשבות בכל הנסיבות שאין שום אפשרות להכירן דרך הטלפון והרדיו, מה עוד שאין תשובה אחת כמעט לשום נושא. וכל זאת למרות שאינני מתעלם מהחיוב שבפעם הצגת ההלכה כדינמית וכעונה על כל שאלות החיים.

מכיר אני רב אחד שעל כל שאלה שהוא נשאל עובר לתשובתו הוא מתעניין לדעת לגבי מי השאלה אקטואלית. יש דוגמאות רבות לכך אפילו בעניני נשים, כשהשאלה היא "גבולית", הן לחומרא והן לקולא. צריך לדעת במי עסקינן. יש

לעיתים שיש להקל בכגון דא, כי מתוך החומרה חו"ש הוא לא יחזיק מעמד, ועשוי להתדרדר מבחינת שמירת ההלכה, ומאידך יש לעיתים חובה להחמיר מתוך הכרה שהנשאלים מזלזלים או יבואו לזלזל בהלכה. לדוגמא – דבר שאני נתקל בו לעיתים קרובות. שאלות בעניני "יורה דעה" תערובות כלים בשר בחלב וכדו', כשאין אפילו בית מחוש, אבל מתוך שהשואלים עלולים לבוא לידי זלזול, אם התשובה תהא – "אין כאן שום בעיה", צריך להתיחס בכובד ראש. כיוצא בדבר, אם המקרה אירע כתוצאה מרשלנות בזהירות המחויבת לכחילה, בפרט במטבח צבורי – יש לעיתים להתריע על כך גם אם הבעיה פעוטה. כללו של דבר: הרב מורה ההוראה צריך שיהיו לו עינים בראשו. ראשית עליו לעבור "שמוש" אצל רבנים מנוסים, ואין די בכך שיכיר את ההלכה ותיאורטית במקורותיה. עליו להכיר היטב את הנתונים בשטח ובצורה הרחבה ביותר.

סבורני שב"כולל" לא הוקדשה תשומת לב מספקת לדרכי הפסיקה במעשה. גם אם בשאלונים ובמבחנים הנסוה הוא על הרוב "האם מותר להכניס חלב לכוס תה בכלי שני, האם מותר לתת למון בכוס תה", וכדומה, הרי שנעדר מהם, ברוב המקרים, היסוד הצבורי, הם מכוונים בעיקרם להלכות שבת לאיש הפרטי המרדק בקיום ההלכה, כיוצא בדבר בשאלות ב"יורה דעה", בהלכות תערובות, בהלכות נדה וכו'. כל הנ"ל אמור ביחס לשטחים שעסקנו בהם ב"כולל", אולם יש תחומים שהפונה לרבנות יעסוק בהם בתדירות, ואילו בתכנית ה"כולל" אין הם נכנסים; הכוונה למצוות התלויות בארץ, הלכות אבלות, הלכות חוה"מ ועוד מצוות התלויות בארץ יש בהם ענין מיוחד בעיקר לרבנויות בהתיישבות, כי חדשים לבקרים מתעוררות שאלות בהלכות תו"מ, ערלה וכדומה, שלא לדבר על שביעית שהיא "מקצוע שלם" בתורה. נוסף על כל הנ"ל יש חשיבות מיוחדת להרחבת למודי הגמרא על הסדר, הן כדי להרחיב האופקים, והן כדי להתכונן ללמד ברבים, שעורים, דף יומי וכו'.

אם אנו מבאים בחשבון את כל הנושאים שהזכרת, הרי הזמן הנדרש להכנת עולה לשנים רבות "ואין בחיי מתושלח" בכדי להספיק את כל הנדרש.

המסלול הקיים כולל למוד אינטנסיבי של הלכות שבת (רב המלאכות), הוצאה, עירובין (בקצרה) נדה ומקואות, "יורה דעה" כמקובל לסמיכת "יורה יורה" והלכות פסח, כל זה לדעתי אינו מספיק למלוי תפקידי רבנות. באותה צורה יש ללמוד גם עניני אבלות, חוה"מ, יו"ט וכאמור מצוות התלויות בארץ. ואם כי נושא אחרון חביב זה, הוא עולם רחב בפני עצמו, יש לערוך מבחר מתאים, ואת השאר יש להשלים בלמוד עצמי. כשאני מדבר על הלכות במצוות התלויות בארץ כוונתי להתחיל מהמשנה והירושלמי וביסודיות. לעומת זאת אפשר לוותר על לימוד מקוואות, אולם לא על הלכות טבילה שיש ללמד ביסודיות. בדרך כלל המקוואות מסודרות כמעט ולא מתעוררות שאלות. אולם לא יתכן שאדם הפונה לרבנות לא יכיר היטב את הנושאים הנ"ל.

ביחס לבקאות בש"ס, "כולל" לא יכול לפתור את הבעיה. אם אברך לומד במשך שנים כמה מסכתות וחוזר עליהן, הרי הוא רוכש לו ידע כללי, "וכל ימיו בעמוד והחזר קאי". אולם כל זה לא מתיחס ללמוד בעיון. רב חייב להיות "בתוך העינינים" בסוגיות שונות בש"ס, כדי שיוכל לפסוק הלכה כראוי. כושר העיון בסוגיה הוא תנאי בסיסי לפסיקה נכונה. אמת, כשהמסלול הוא ישיבה תיכונית(כלי הידע הרחב של "ישיבה קטנה") ה"הסדר", תעסוקה במצעות, מלואים ושאר מפריעים ומטרידים, המשימה היא קשה ביותר, אבל מכל מקום

בט השנה חוץ כרי דבקות במטרה והתמדה גדולה.
נושא נוסף שגם הוא שייך ללמוד, הוא מה שקרוי מחשבת ישראל. שוב אדבר על
המטען שרב נזקק לו, ולא על מה שלא קבלתי בישיבה, שהרי יתכן והיו בישיבה
אפשרויות רחבות ואני הוא זה שלא נצלתי אותן כראוי. חושבני שעיקר העבודה
של רב, גם מבחינת צנור ההשפעה וגם מבחינה מעשית, הוא נתינת שעורים
ביסודות היהדות והאמונה לכל הגילאים.

האם אין הברל באיזה צבור אתה דן?

חושבני שלא. קשה לי לדבר על כל סוגי הצבור, כל מקום ובעיותיו, כל מקום
ורמת אנשיו ומדת אמונתם. יש מקום שיש בו הענות רחבה, יש מקום שההענות
בו מועטה, ויש שמגיד השעור עצמו איננו אישיות מושכת. אולם אין אנו
עוסקים בצדדים אישיים, אלא בהכשרה הראויה, ולאחריה כל אדם לפי דרגתו
מנצל את הכשרתו או חלילה מבזבזה. אדם המכשיר עצמו לרבנות צריך לרכוש
בתקופת לימודיו ידיעות רחבות בחנ"ך ובמחשבה, אח"כ קשה אמד מאד להשלים
את החסר. השתלמות זו חייבת לבוא דוקא בצידה של ההתפתחות – במלוא המרץ
והעוצמה – בלימוד ש"ס ופוסקים. דומני שהדבר גם משלים את בנית האישיות.
האדם העוסק מספר שנים רק בהלכה אזי, לא רק שחסרות לו הידיעות בספרות
המחשבה שהיה יכול לקנות במספר שעות קטן – אבל שיטתי – במשך השבוע,
אלא שגם מבנה אישיותו, ביחס לתפקיד הרבנות הוא פגום. הוא יבדוק את כל
הסובב אותו "במשקפי הלכה" בלבד, בו בזמן שיש נושאים רבים שבלא השקפה
רחבה לא ניתן להתייחס אליהם כראוי

האם אין, איפוא, סתירה בין דבריך האחרונים על חובת הלימוד בחלקי התורה
השונים לבין אפשרויות הביצוע ב"כולל" הרי התוכנית שאתה שרטטת "מכסה"
25 שנות לימוד!?

ברור, אדם שלמד 25 שנה יהיה רב הרבה יותר טוב ומצליח מבחינת הכשרתו,
מאשר רב צעיר יותר שמעטות שנות לימודיו. אך כמובן, מתעוררת בעיה אחרת
כי הוא יהיה מבוגר מדי ולכן אין להשהות יותר מדי את היציאה לתפקיד, אך לא
להקדים יתר על המדה, הוא שאמרו חז"ל על מי שהגיע או לא הגיע להוראה.

אולם הרי צריך להיות מעשיים.

לא אמרתי שעל אותו רב צעיר להיות בקי בכל הש"ס, בחלקי שולחן ערוך,
ובכל ספרי המחשבה. הדגשתי רק שעליו לבנות את עצמו גם במחשבה. גם
שיחות יפות, המכוססות אמנם על מאמרי חז"ל, אינם מספיקות. צריך לעסוק
ב"בשר" ורק אח"כ לפנות ל"ממתקים". יש להכניס למסלול לימודים קבוע
ומסודר את רוב ספרי המוסר והמחשבה היסודיים של היהדות. נוכחתי השנה
לדעת שאפילו ספר כ"מורה נבוכים" חשוב לעבודת הרב. לעיתים קרובות אני
נתקל בבעיות ואני שמתמשש בפתרונות המעוגנים בספר זה. יתכן שיש אפילו
לערוך בחינות בקיאות בנושאי אמונה ויראה. צריך לדעת את ה"כוזרי" ידיעה
יסודית וצריך להכיר היטב את פירושי הרמב"ן על התורה וכו' וכו'. כל זה
יתרום להעלאת הרמה האישית והרוחנית של המועמד לעבודת הקודש.

מה ביחס לכללים בהנהגת הציבור, לא רק בין אדם לחבירו. הכוונה היא לתדמיתו של הרב בעיני בני קהילתו. קיים הרי החלק החמישי של ה"שולחן ערוך", כיצד נחנך להכרתו. הישאר "הפקר" רק לבעלי הנטיה והרגשה? העובדה שלא נוסח החלק החמישי היא ההוכחה שלא שייך להביאו לכלל ניסוח. אולי לאישיות כמו "בית יוסף" זאת היתה ה"דרך ארץ" שקדמה לתורה אבל אנו החסרים הקדמות אלו כיצד נלמדן?

חושבני שירא שמים אמיתי המתחנך לישרות במלוא מובן המילה, יש לו אף את יסודות החלק הזה, והוא אף אינו בוש להודות "איני יודע". עלי להוסיף שלדעתי אין הרב זקוק לעסוק במסלול רחב של לימודים כלליים. כדי לדעת כיצד להתייחס מנקודת עמדתו לבעיה, דרך משל, של צדוקים ופרושים, דומני שאין להקדיש לכך שיעורים מיוחדים. מי שיש לו יסודות בלימוד תלמוד ומדרש וחוש התענינות בריא יגיע אף לנושאים כגון אלה. בדברי הקודמים בעיקר ליסודות בתנ"ך ובמחשבה שהם לימוד תורה ומהווים חלק עיקרי בעסוקו של רב בדורנו.

אולם אני דיברתי על הנהגת הציבור, איך להלוך עם הבריות.

לדעתי אלה הם דברים שלא ניתן בכלל ללמד. מי שיש לו את הנטיה לכך הרי שתוך זמן קצר הוא לומד כללי התנהגות מתאימים ומי ששולל הבנה בכגון זה הרי שאף אחרי שיעורים רבים הוא עלול להכשל כשלוך חרוץ. יכול להיות שיש מקום לתדרוך בצורה כל שהיא. אבל אינני חושב שזה נושא שאפשר ללמדו בפני עצמו. גם בתחום זה צריך "שימוש". אולי אחזר מכאן לנקודה קודמת, – "חוסר השימוש". שימוש תלמידי חכמים זה כולל הכל. רב אידיאלי צריך לפני שהוא מתמנה בפועל אף בשנות כהונתו הראשונות לפחות לעשות שימוש אצל תלמידי חכמים. בין בהוראה אצל מורי הוראה מובהקים (וזה כולל את מה שאמרת על התיחסות לשואלים שונים, למצבים שונים וכו') בין הנהגת הציבור, אצל רבנים יראים אהובי הקהל ובעלי השפעה וסמכות, היודעים להלוך עם הבריות ולקנות את ליבם.

העובדה שיש יחס מיוחד מעין הזדהות בין שכבת צבור מסוימת, במקרה שלפנינו בין אנשים צעירים לבין הרב הצעיר, האם היא משמעותית לגבי הצלחת הרב או שאין בזה נפקא מינה, שהרי הוא אומר דברים שנאמרו למשה מסיני?

דעתי שרב צריך להיות ראש לכל מחנך טוב, בעל דוגמא אישית טובה ולכן עליו לדעת כיצד להתנהג, וזאת עוד לפני שיעסוק בשאלה איך ללמד ומה ללמד.

השאלה היא איזו אישיות הוא צריך להיות?

הוא צריך לדעת כיצד להתערב בכל נושא נדון שיש לו איזה שהוא קשר לצד הרוחני של הציבור או לצדדי ההלכה. עליו לדעת עם זאת לשמור מרחק מסוים בינו לבין בני קהילה, קשה לנסח כאן כללים קבועים כי לכל מקום בעיות משל עצמו, בשכונה, במושב, או בקיבוץ. אזכיר רק לדוגמא; הרמב"ם פסק בהלכות תלמוד תורה על ההמנעות מאכילה בנוכחות תלמידים – מן הדברים היוצרים את ה"דיסטנס" המחנך. אולם מאידך, הרי אנו מכירים את המצב שעה שרבנים מתרחקים מהציבור ואז כמעט ואין שום אפשרות לקבל מהם הדרכה, הנהגה וכו'.

מצידי אני משתדל להתקרב לחברים ולדבר עם החברה ולעיתים אני מהרהר שאולי כדאי אפילו לצאת לעבודה בשדה למספר שעות. אני משתדל להיות מבחינתם "עשה לך רב וקנה לך חבר" – ביחד. אך למרות הכל יש צורך לשמור מרחק, ומאידך אסור להמתין עד שהבעיות יגיעו אליך. צריך לקדמן במקום הולדתן בבית החבר, בשדה, ברפת, בחדר האוכל, בבית הספר, ברחוב וכו'.

בנקודה זו, לקראת הסיום, אולי תסכם ותגדיר את שטחי פעילויותיך המגוונים.

קשה במסגרת שיחה אחת להעלות את הענפים הרבים בהם צריך רב לעסוק. אציין כמה מהם, גם אם איני מצליח עדיין ליישם את כל תכניותי בפועל. אחד משטחי הפעולה – השטח החברתי, והכוונה לתפיסה רחבה ביותר. על הרב להיות דמות מתסיסה בחברה, מלכד זרמים, מרבה שלום בין אנשים, מגשר על פערים. כל חברה זקוקה לאישיות אוהבת וישרה שתדוהוף תדיר לתיקון ולעליה. גם אם אני כמעט לא התחלתי עדיין לעסוק בנושא כה בעייתי, כהעלאת הרמה החברתית, הריני מודע לכך שזה מתפקידו המרכזיים של הרב. פעילות תרבותית – רוחנית מגבשת את החברה. רב אינו רק מנהל מחלקת כשרות, מפקח מקוואות ובודק כשרות מזוזות; גם אם הוא נושא באחריות מלאה לכל השטחים הנ"ל, הרי ביסודו הוא דמות מחנכת ככל השטחים. בראש וראשונה חייבים מעייני הרב להיות נתונים לחינוך השכבה הצעירה. עליו להתעסק בשטחי חינוך מובהקים, בחיי הילדים, בבית הספר היסודי והתיכון, ואצלנו מדובר גם בקבוצות "שנת שירות" ושל"ת. חשוב הוא הקשר עם מנהלי מוסדות החינוך, השתתפות ערה בבחירת המורים ובתכנון תכניות לימודים. אצלנו הרב משמש גם כ"רב של בית הספר" (כרעיון מתיישם לאחרונה ע"י משרד החינוך), עוסק בפסיקה לגבי בעיות בבית הספר הן בשטחי הלכה מובהקים והן בהכוונה כללית, בוחן בכיתות ומדבר לפני התלמידים והמורים. הרב הלל ברוקנטל שליט"א היה שנים גם המנהל בפועל של מוסדות החינוך במשק ועשה מלאכתו במסירות עליונה. על הרב לשמור על קשר איתן עם כל בני ובנות המשק הנמצאים במוסדות חוץ, להרצות בקביעות לפני הימים הנוראים ולפני המועדים השונים, בפרוס החג. לקיים חוגים וולנטריים לדיונים שתכליתם פיתוח שאיפות לשלמות. לדוגמא, אני מקיים חוג חפשי ב"מסילת ישרים" לבנות התיכון, ובאמצעותו מתחזק גם הקשר עם היחידים. על הרב לתת לבו מהו המטען שמקבלים צעירי הצאן בגן הילדים בנושאי אמונה, ספורי אבות, ברכות וכדומה. אף מחוץ למסגרת מוסדות החינוך צריך לגלות מעורבות. למוד אחה"צ בחוגים ובקבוצות, בעיות המתעוררות בתקופת החופש וכו'.

איך מקבלים הילדים את דמותו של הרב?

ברצינות וביחס הראוי. יש ילדים שבאים לשאול שאלות בהלכה, מעשה ובאו ילדות מכיתה ג' ואבטיח שגידלו בעצמן בידן ושאלה בפיהן: האם צריך להפריש ממנו תרומות ומעשרות? ילד בכיתה ה' התאונן על כך שקשה לו הריכוז בתפילה והוא מרלג קטעים בתפילתו, ובקשני שאכתוב תשובתי בעלון בית הספר. נשאלתי, האם מותר לבן להתחפש לבת בפורים, או לצורך הצגה? הילדים יודעים שצריך לשאול את הרב. אין אצלנו בן ובת "שאינו יודע לשאול". ואכן, לעיתים קרובות קשה להתמודד על אתר עם השאלה ואני מבקש זמן כדי לברוק ולנסח את התשובה. הכלל "לא הבישן למד" נקוט בידי, גם לרב מותר לא לדעת, וזה גם "משתלם" כי מוטב לא לדעת פעם אחת מאשר לא לדעת אף פעם.

געבור לשטח אחר. מה ביחס לשירותים הדתיים על גוונים השונים, מהי אחריותו של הרב בנושא.

אכן אף זה שטח בפני עצמו. המעורבות הנדרשת מהרב קיימת אף כאן ולעיתים הענין כרוך ב"עבודה שחורה", טכנית. אתן דוגמא לא וכיחה. הקיבוץ מפריש הרבה צדקה: כדי שהמצוה תתקיים כראוי לה, הוקמה לאחרונה ועדה לעניני צדקה כשאני יושב הראש שלה, והדבר מסייע למיסוד קיומה של המצוה על פרטיה השונים.

קנית מזוזות, הגהתן, קנית תפילות מהודרות לילדים בני מצוה, בדיקת כשרות במוסד פלוני שתלמידינו נשלחים לשם, לעמוד בקשר מכתבים עם מפעלים. המספקים מזון ועם מוסדות הכשרות בארץ לבירור כשרות מצרכים חדשים וישנים – כל אלה פרטים מלוח העבודה היום יומית. הנה לאחרונה ביקשה האקונומית לברר על דבר משלוח אפרסקים שהגיע, האם אינם פירות ערלה; (הפרות נקנו עוד בטרם יצאה הרשימה המיוחדת של הרבנות בה מופיעים שמות הישוכים שאין בפרותיהם חשש). נסיתי לברר מהו הזן, שוחחתי טלפונית עם מזכירות המשק המשווק, והבינותי שהתוצרת היא ממטע ותיק. אדגיש שנית שבהרבה תחומים עבודתי קלה, עקב נסיון העבר של הממונים על המטבח וכדומה, מתוך הדרכתם הקבועה של הרבנים וההנהגות הקבועות מימים ימימה עפ"י דקדוקי ההלכה. ברור שאין הרב צריך להמתין שיבואו לשאול אותו במיוחד בשטחים הצבוריים. על הרב להחזיר תודעת זהירות בנושאים בעייתיים בתקופתנו, כגון הכשרות: נזדמן לי לעסוק בהרחבה בנושא הכשרות, אגב הכנת הרצאה על בעיה זו בארץ, בכנס מורות דתיות לתזונה. הדברים נסבו על המטבחים הלימודיים והצבוריים, על הכנת הדור הצעיר המתחנך לעבודה בהכנת המזון ובהגשתו, לתודעה של כשרות, בדיקת המרכיבים השונים וכו'.

בקבוץ, יש לדאוג למיסוד התנהגות הציבור בהתאם לפסיקת ההלכה: אולם יש שטחי עבודה הרחוקים מצדדים טכניים ואדרכת יסודם בטיפול אישי. לדוגמא, עניני טהרת המשפחה. כל זוג העומד להנשא מתקבל לשיחה וללימוד אצלי ואצל אשתי. בצורה זו חודרת לתודעה חשיבות הנושא בכלל, ושמירת ההלכה ודקדוקיה בפרט.

מהי מסגרת השיעורים למבוגרים שהיית מציע לרב?

אכן זהו עיקר החסר עדיין מן הספר. יש לענות על הצרכים הרוחניים של ציבור מורכב, כדי שכל חבר וחברה יוכלו להשתתף לפחות בחלק ממסגרות השיעורים הקיימים, הכיוון צריך להיות גיוון הנושאים וקשת רחבה של נותני השיעורים. אין גבול לאפשרויות הפצת תורה. יש מקום לשיעורים, חוגים, הנוגעים לגברים ולנשים ולחברה כולה. אציין שיש אפשרויות ללמוד במסגרת קבועה אחת נושאים מתחלפים מדי פעם. אולם לא רק במקום אחד, קיים רצון להכיר את היהדות גם במקומות בהם אין התורה מגיעה, והרב חייב להקדיש מזמנו להפצת התורה גם בישובי הסביבה. התחלתי לאחרונה ללמד בחוג נשים מפתחי "החפץ חיים", חלקים או קיצור מה"חפץ חיים" ואח"כ "אהבת חסד" וכו', גם בשיעורי הלכה הנושאים מתחלפים, למדנו שיעורים בהלכות מטבח, בהלכות שבת במטבח, ועוד, לפני החגים ששיעורי ההלכה הם בהתאם לנושא החג בעיקר לפני חג הפסח. כמובן כל זאת מחוץ למסגרת השיעורים הקבועה בגמרא ובהלכה. יש מקום לחלוקת החוגים לפי שכבות גיל, כי מטבע הדברים

שונים שטחי ההתענינות אצל צעירים ומבוגרים, גברים ונשים. קשה לומר שעברתי את תקופת הנסיון בנושא זה. גם כאן כבנושאים אחרים יש ללמוד מן השגיאות ולדעת כיצד לענין ולמשוך את לב הציבור. במשק מתקיימת מסגרת שעורים רחבה מלפני בואי, מתקיימים שיעורים רבים ע"י כמה רבנים מקומיים ומן החוץ, בתנ"ך במשנה ברמב"ם, ביו"ד באו"ח, במחשבת ישראל, למבוגרים למבוגרות לצעירים ולצעירות. מדי פעם מתקיימים ימי עיון, בעיקר בימות החורף, כשהלחץ בעבודה קטן. מדי פעם מתקיימים שיעורים והרצאות ע"י אורחים, יש לכוון את השיעורים שיהיו קצרים, ושיענו מבחינת המבנה על דרישות השומעים שחסר להם הכושר להאזנה ממושכת. אני רואה את הרב האידיאלי כדמות פעילה ללא מסגרת שעות בכל התחומים שיש להם קשר עם עבודת ה' הפרטית או הציבורית. דמות המשמשת בראש ובראשונה דוגמא אישית המקרינה על כל סביבתה. תקיף, החלטי, אך אוהב ומרגיש, כשכל מעייניו נתונים למטרה אחת: להעלות את הרמה הרוחנית של האנשים מסביבו, ללא ויתורים, ומתוך הבנה מירבית של הבעיות הספציפיות, הציבוריות והאישיות של אנשי קהילתו. עליו ללמוד מכשלונותיו בעבר ולהתחדש תדיר בעבודת הקודש; ללמוד ולא רק ללמד ולהתפלל תדיר לסיעתא דשמיא.

לסיום אומר: יודע אני מה שהורונו חז"ל "אמור מעט ועשה הרבה", ובפרט כשנסיון קצרצר אינו נותן תמונה נכונה ובודאי לא מושלמה, אבל קבלתי עלי גזירתם של אלה שחייבוני לפרסם דברי, מתוך תקוה שהדברים ישמשו נר להולכים בעקבותי.